

Modernisaation monimuotoisuus

Hilkka Helsti, Laura Stark & Saara Tuomaala (toim.), Modernisaatio ja kansankokemus Suomessa 1860–1960. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1101. SKS, Helsinki, 2006. 336 s. Kuvitettu.

■ Hilkka Helstin, Laura Star-kin ja Saara Tuomaalan toimitama artikkelikokoelma *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960* käsittelee kiinnostavalla tavalla suomalaisten modernisaatiota koskevia jaettuja kokemuksia. Kyse on professori Laura Star-kin vuosina 2002–04 johtaman ja Suomen Akatemian rahoittaman monitieteisen tutkimusprojektin *Modernization and Popular Experience in Finland 1860–1960* piiriin kuuluneiden tutkimusten tulosten koosteesta. Kirjoittajia on kuusi. He edustavat etnologiaa, folkloristiikkaa, uskontotiedettä ja historiantutkimusta.

Teoksen johdantoartikkelissa Laura Stark linjaa teoksen ja sen taustalla olleen tutkimushankkeen lähtökohdat, keskeisimmät käsitteet ja metodologiset lähestymistavat. Johdantoa seuraavat kuusi artikkelia

edustavat varsinaista tutkimusta. Arvioitavana olevan artikkelikokoelman lähtökohtana on tutkia kansan kokemusta modernisaatiosta soveltamalla tutkimuksissa folkloristista näkökulmaa, jonka keskeisinä elementteinä ovat jaetun kommunikaation ja kulttuuristen merkitysten käsitteet.

Artikkelit keskittyvät tarkastelemaan suomenkielistä maaseutua noin sadan vuoden aikana eli 1860-luvulta 1950-luvulle. Tärkeäksi käsitteeksi nousee *kansa*, jonka tekijät ovat rajanneet käsittämään ns. tavallisia suomalaisia, joita ovat *suomen kieltä puhuvat maalaisyhteisön jäsenet, joiden täytyi tehdä ruumiillista työtä*. Heihin lasketaan kuuluvaksi myös ne toisen polven kaupunkilaiset, joiden vanhempien juuret olivat maaseudulla.

Teoksesta ei käy ilmi, millä perusteilla ja millaisen prosessin seurauksena käsite kansa on saanut rajauksensa. Kansa on ongelmallinen käsite, joka on eri aikoina ja erilaisissa yhteyksissä tarkoittanut hyvin erilaisia asioita. Kun esimerkiksi käsitellään kansalaisyhteiskunnan muodostumisprosessia, kansaan kuuluvat myös kaupunkilaiset ja eliitti. Myös 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun sivistyneistön tapa käyttää käsitettä kansa oli horjuva ja ristiriitainen: siihen sisällytettiin kaupunkityöväki sekä toisinaan tarvittaessa sivistyneistön edustajat.

Teoksen rajaus kattaa toki suurimman osan väestöstä, mutta Suomen kaupunkien pienuudesta huolimatta maassa oli olemassa myös kaupunkityöväkeä. Tämä herättääkin

kysymyksen siitä, miten modernisaatio kosketti heitä. Miten erilainen tai samanlainen prosessi heidän kohdallaan oli verrattuna maalaiskansaan? Jotta maalaisväestön elämäntavan ja kokemuksen modernisaatiota voidaan tarkastella, tulisi rinnalla pohtia modernisaation vaikutusta myös kaupunkiväestöön.

Toinen tähän liittyvä seikka on, että kun teoksessa korostetaan voimakkaasti juuri maalaisväestöä ja sen kokemuksia modernisaatiosta, näyttäytyy agraari tässä jaottelussa traditionaalisenä ja kaupunkilainen modernina. Toisin sanoen asetelma toistaa, luultavasti aivan tahattomasta, juuri niitä modernisaatioprosessin suoraviivaisuutta koskevia stereotyyppioita, joita tekijät itse sanovat purkavansa. Teoksen tarkoituksenahan on tuoda esille kansan näkemys ja kokemus modernisaatiosta sekä nostaa keskustelun kohteeksi myös kansan modernisaation eri ilmiöitä kohtaan esittämä vastustus ja kritiikki.

Käytännössä keskittyminen maaseudun väestöön johtaa asetelmaan, jossa otetaan annettuna oletus, että modernisaatio pohjimmiltaan suuntautui kaupungeista maaseudulle ja eliitiltä rahvaalle. Kiinnostava kysymys olisi se, modernisoituiko kaupunkien väestö aiemmin ja kivuttomammin kuin maaseudun. Tämä on erityisesti Suomen kannalta tärkeä kysymys, sillä useimmat kaupungit olivat pitkään pieniä ja elämäntapa niissä ”maalaismainen”. Ajatteliko ja toimiko kaupunkien tavallinen kansa oleellisesti eri tavoin kuin maalaisrahvas?

Vaikka tutkimuksessa korostetaan sitä, että kansa oli aktiivisesti mukana modernisaatioprosessissa, on lähtökohdiana se, että eliitti oli viime kädessä modernisaation käytevoima. Olisi kuitenkin tärkeä tutkia ja keskustella myös eliitin suhteesta modernisaation ja kyseenalaistaa modernisaatioprosessin suoraviivainen eteneminen myös sen osalta. Suomalaisella eliitillä oli varsin ristiriitainen suhde yhteiskunnalliseen muutokseen. Esimerkiksi kristillinen ajattelu oli eliitin kannalta keskeistä pitkälle 1900-luvun puolelle, eikä eliitti tässä suhteessa eronnut mitenkään muusta kansasta.

Myös *modernisaatio* on käsite, jonka määrittelemine jää teoksessa vajaan. Modernisaatioon liitetään teoksessa kyllä mm. muutos. Mielestäni käsite olisi kuitenkin ansainnut hieman enemmän pohdintaa. Ensinnäkin, käsitteen käytön kannalta on keskeistä selvittää se, minkä ilmiöiden katsotaan olevan modernisaation kannalta keskeisiä. Toiseksi, miten teoksen tekijäkunta ymmärtää modernisaation: onko sillä alku ja loppu, vai onko kyse prosessista, joka on eräällä tapaa päättymätön ja siten lähinnä synonyymi muutokselle. Jos tekijät katsovat modernisaation päättymättömäksi prosessiksi, sen seikan selventäminen, mitä ilmiöitä modernisaatio ensisijaisesti koskee, muodostuu tärkeäksi.

Kolmas teosta koskeva ongelma koskee useimpia pitkäkestoisia tutkimusprojekteja: kuinka säilyttää tutkimusprojektin tuoreus rahoitushakemuksesta loppuraportointiin saakka, kun tutkimusprojektit

kestävät vuosia? Teoksen ongelmana on toisin sanoen se, että vaikka hanke on aloitettaessa ollut innovatiivinen, on sen jälkeen tutkimuksen kentällä tapahtunut paljon ja tutkimuksen tulokset eivät välttämättä näyttäytyäkään yhtä uusina ja ansiokkaina kuin ansaitisivat. Tekijät korostavat voimakkaasti ”tavallisen ihmisen” historiaa ja artikkelien tutkimusaineistot koostuvat pääasiassa muistelmista ja haastatteluista ts. erilaisista muistitietoaineistoista, joiden käytön korostetaan olevan erityisesti historiantutkimuksen piirissä uutta.

Aivan näin ei kuitenkaan ole. Jo viimeistään 1970-luvulta on Suomessakin vaikuttanut historiantutkimuksen piirissä suuntaus, joka tarkastelee tavallisen ihmisen kokemuksia ja näkemyksiä käyttämällä muisteluaineistoja lähdeaineistona. Toki on myönnettävä, että tämä suuntaus on vahvistunut vasta 1990-luvulta lähtien. Artikkelikokoelman uutuusarvo ei tässä suhteessa ole aivan niin suuri kuin teoksen johdannossa annetaan ymmärtää.

Teoksen suurin innovatiivinen arvo on tavassa, jolla kirjoittajat ovat yhdistäneet folkloristiikan ja historiantutkimuksen näkemyksiä ja tutkimustapoja. Metodologisesti painopiste on folkloristisissa tutkimusmenetelmissä, joihin on yhdistetty voimakas historiatietoisuus eli tutkittavien ilmiöiden tarkastelu yhteiskunnallisissa yhteyksissään. Koska tutkimuksen kohteena ovat mentaaliset ja maailmankuvaliset kysymykset, on ratkaisulla selvät perusteensa. Folklo-

risteille tutuilla metodeilla, kuten kerronnan narratiivisiin rakenteisiin keskittymisellä, tekijät ovat saaneet aineistostaan irti vastauksia kysymyksiin, jotka koskevat sellaisia hankalasti tutkittavia ilmiöitä kuin asenteet ja arvot. Lisäksi eri aloja edustavien tutkijoiden välillä näyttää vallitsevan sellainen saumaton yhteistyö, jota harvemmin tämänkaltaisissa hankkeissa näkee. Kokoelma on yhtenäinen kokonaisuus. Artikkelit liittyvät toisiinsa ja puhuvat samasta asiasta poikkeuksellisen johdonmukaisesti.

Teoksesta tekee kiinnostavan myös aiheiden kirjo. Laura Starkilla on johdantoartikkelin lisäksi teoksessa toinen artikkeli, jossa hän käsittelee maalaiskansaan kuuluneiden miesten ja naisten 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa kirjoittamia omaelämäkertoja, jotka ovat tähän saakka olleet heikosti tunnettuja, sillä tutkijat ovat Suomessa kohdistaneet huomionsa tuoreempiin omaelämäkerrallisiin aineistoihin. Artikkelit täyttävät näin aukkoa, joka aikaisemmassa tutkimuksessa on ollut.

Artikkelissa Stark tarkastelee sitä, miten kirjoittajat suhtautuivat modernisoituvan yhteiskunnan tarjoamiin uusiin mahdollisuuksiin ja miten ne muokkasivat heidän käsityksiään itseystensä ja persoonasta. Starkin mukaan sosiaaliselta asemaltaan hierarkian alatasoilla olevat ihmiset käyttivät sivistyneistön kehittämiä sivistys- ja valistusdiskursseja aktiivisesti ja luovasti hyväkseen koettaessaan nousta korkeampaan sosiaaliseen asemaan. Keskeisenä motivaationa eivät

olleet sivistyneistön tarjoamat perusteet vaan kirjoittajien oman elämän todellisuudesta nousevat toiveet ja tarpeet.

Hilkka Helstin artikkeli käsittelee erään perheen 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa keskinäisessä kirjeenvaihdossa ilmaisemia perhestrategioita, joilla Helsti tarkoittaa erilaisia ympäristön hallinnan tekniikoita. Hänen mukaansa perheen merkitys ei tässä suhteessa vähentynyt modernisaatioprosessin alkuvaiheessa. Vaikka perhe hajaantui ympäri maata, säilyivät suhteet tiiviinä ja sisarukset tukivat toisiaan koettaessaan edetä sosiaalisesti parempaan asemaan. Monet strategiat olivat laajemman suvun omaksuja, kuten tyttöjen kouluttaminen tai yhteistyö vaatteiden hankinnassa ja huollossa.

Uutuuksien vastustamista käsittelee Kati Mikkola, jonka mukaan uutuuksia vastustivat useammin vanhemman sukupolven edustajat sekä yleensä ne ihmiset, jotka kokivat uutuuDET uhkana elämänjärjestykselleen ja asemalleen. Vastustuksen muodot vaihtelivat aktiivisista, kuten esineiden tuhoaminen ja pilkka, passiivisiin, joita olivat välttely, paheksunta ja yleinen passiivisuus uutuuksien käyttöönotossa.

Eija Starkin artikkelin aiheena on se, miten maaseudun köyhä väestönosa suhtautui työväenliikkeen tuottamaan luokkatietoisuus-puheeseen omien puutetta ja hyvinvointia koskevien kokemustensa valossa. Stark toteaa, että tutkittavat tekivät selvän eron omien kokemustensa ja poliittisten julistusten ja diskurssien välillä. Oma köyhyys oli kirjoitta-

jille keskeinen elämäntapaa muovannut seikka, mutta yhteiskunnallisena ilmiönä köyhyydestä puhutaan abstraktimmin ja filosofisemmin.

Saara Tuomaala kirjoittaa kansakoulun käyntiin liittyvistä kokemuksista. Hänen mukaansa koulutiestä muodostui keskeinen sukupolvia erottanut kokemus. Kansakoulussa lapset oppivat tulkitsemaan koulutietään ja siihen liittyviä kokemuksia tietyllä, kansallisesti oikealla tavalla. Samalla koulutie erotti lapset vanhempiensa kokemusmaailmasta: koulunkäynti oli sidottu lineaariseen aikaan. Koulutie oli myös fyysinen kokemus, matka, joka oli taitettava.

Ulla Piela käsittelee kansanlääkintään liittyvän luontosuhteen muutosta 1800-luvun lopulta lähtien. Pielan mukaan sairauden ja terveyden kertomisessa siirryttiin vähitellen anomalisesta pragmaattiseen luontosuhteeseen. Molemmissa tapauksissa terveys ja sairaus projisoitiin vastamaailmaan, joka anomalisessa oli tuonpuoleisessa ja pragmaattisessa tämän puoleinen yhteiskunta. Luonnosta tuli puolestaan sairastuttavasta ja parantavasta vain parantava tämän puoleinen maailma, ts. tapahtui terveyttä ja luontoa koskevien käsitysten maallistumisen.

Modernisaatiota koskevassa keskustelussa teos on hyvä ja tärkeä puheenvuoro, joka korostaa modernisaatioprosessin monimuotoisuutta ja -äänisyyttä. Samantapaisen oppiainerajat ylittävän yhteistyön soisi yleistyvän entisestään. Yhteistyön suunnittelussa teos esimerkki siitä, kuinka jäntevä ja

yhtenäinen hanke ja sen tulok-
sena hyvä artikkelikokoelma
saadaan aikaiseksi.

Heli Valtonen